

Meidän oma valvontasuunnitelma

Opas nuorten osallisuutta tukevaan
omavalvontatyöhön lastenkodeissa

Susanna Hoikkala & Pasi Pollari

LASTENSUOJELUN
KESKUSLIITTO

Nuoren OMA
sijaishuollossa

Meidän oma valvontasuunnitelma

Opas nuorten osallisuutta tukevaan
omavalvontatyöhön lastenkodeissa

© Lastensuojelun Keskusliitto ja kirjoittajat

Kannen kuva: Vladimir Vladimirov/Istockphoto

Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu
4/2019

ISSN 2489-4885
ISBN 978-952-7002-38-4 (pdf)

Helsinki, 2019

Esipuhe

Omavalvonta on ollut lakisääteinen velvollisuus vuodesta 2012 alkaen yksityisissä sosiaalihuollon palveluissa ja 1.4.2015 alkaen kaikissa, myös julkisesti tuotetuissa palveluissa. Valvira on antanut toimintayksiköille omavalvonnan sisältöä, laatimista ja seurantaa koskevan määräyksen (1/2014), jossa on asetettu yleiset minimivaatimukset omavalvontasuunnitelman sisällölle ja toimeenpanolle. Tarkoitus on ollut, että jokaisessa palveluyksikössä omavalvonnan sisältö ja toimeenpanon prosessi suunnitellaan ja sovitaan ottaen huomioon toiminnan luonne ja erityispiirteet. Määräys asettaa tavoitteet minimille, mutta hyvälle laadulle ei minimi yleensä riitä. Sen vuoksi nuorten itsensä osallistuminen palvelun laadun ja omavalvonnan sisällön määrittelyyn on erittäin tärkeää.

Lastensuojelun Keskusliiton hanke omavalvonnan kehittämiseksi lastenkotitoiminnan tarpeisiin on tärkeä avaus lastensuojeluyksiköiden omavalvonnan kehittämiseksi. Hankkeessa on tavoitettu keskeiset elementit, joilla omavalvonta saadaan palvelemaan lastenkodin arkea käytännössä. Näitä ovat nuorten osallisuus, avoin keskustelu ja yhteisen ymmärryksen löytäminen keskustelemalla sekä asioiden ymmärrettävä kirjaaminen. Näillä tekijöillä omavalvonnasta kehittyy työkalu, joka auttaa työntekijöitä ja nuoria ymmärtämään toisiaan ja lastenkodin toiminnan tavoitteita paremmin. Yhteinen keskustelu auttaa nuoria tiedostamaan omat oikeutensa, mutta myös ymmärtämään yhteisten pelisääntöjen merkityksen ja tarpeen. Parhaimmillaan omavalvonnasta voi kehittyä työkalu kehittää

avointa ja luottamuksellista toimintakulttuuria, joka tarjoaa mahdollisuuden ja parantaa valmiuksia käsitellä myös toimintaan liittyviä vaikeita asioita.

Omavalvonnan kehittämiseksi tarvitaan eri palvelualoille toimivia malleja ja hyviä käytäntöjä, joita voidaan jakaa ja kehittää toisten vastaavien toimijoiden kanssa. Lastensuojelun Keskusliiton hanke omavalvonnan kehittämiseksi lastenkotitoiminnan tarpeisiin toimii erinomaisena avauksena omavalvonnan kehittämiseksi lastensuojelun sijaishuollossa ja esimerkkinä muille palvelualoille omaan kehittämistyöhön. Hankkeen tuloksena julkaistava opas ajoittuu sopivasti ajankohtaan, jossa lastensuojelulakiin on tulossa muutoksia sekä ajankohtaan, jossa sosiaali- ja terveystalveluiden laatuun liittyvät asiat ovat laajasti esillä.

Marita Raassina, ylitarkastaja, Valvira
Riitta Husso, lakimies, Valvira

Sisällys

Esipuhe 3

HUONEENTAUHU: Näin laadit omaavontasuunnitelman, jonka nuorikin ymmärtää 5

1

Tiivistelmä 6

2

Johdanto 8

3

Hankkeen alkuvaiheet ja tavoitteet 12

4

Prosessikuvaus omaavontasuunnitelman kehittämisestä lastenkodin kanssa 14

4.1

Käynnistäminen 16

4.2

Nuorten terveiset alkuperäisestä omaavontasuunnitelmasta 18

4.3

Uuden suunnitelman laadinta 19

4.4

Ryhmätyöskentely nuorten kanssa 22

4.4.1

Mitä on omaavonta lastenkodissa? 23

4.4.2

Nuorten osallisuus lastenkodissa 26

4.4.3

Nuorten oikeuksien turvaaminen lastenkodissa 28

4.4.4

Nuorten palaute työskentelystä 30

4.5

Prosessin ja sisällön kuvaus 30

5

Lopuksi 31

Lähteitä 34

Näin laadit omavalvontasuunnitelman, jonka nuorikin ymmärtää

Omavalvonnan ja omavalvontasuunnitelman kehittäminen edellyttää lastenkodin työntekijöiden valmiutta tarkastella toimintaansa yhdessä nuorten kanssa. Siihen voi kutsua mukaan myös muita toimijoita, kuten nuorten asioista vastaavia sosiaalityöntekijöitä sekä nuorten läheisiä.

On välttämätöntä ottaa nuoret mukaan työskentelyyn ja luomaan yhteistä ymmärrystä lastenkotitoiminnan kuvauksesta. Miten he esimerkiksi haluavat itseään ja kohteluaan kuvattavan?

Kyseessä ei ole nuorikohtainen suunnitelma vaan lastenkodin toimintaa yleisemmin konkretisoiva kuvaus. Samaan aikaan sen tulisi kuitenkin olla sellainen, että yksittäinen nuori voi hahmottaa siinä kuvatut asiat suhteessa omiin kokemuksiinsa saamastaan hoidosta ja kasvatuksesta.

Lastenkotitoiminnan kuvaus oikeanlaiseen tietoon pohjautuen ja siten, että eri toimijoiden on mahdollista hahmottaa asiat samankaltaisesti, estää väärinkäsitysten syntymistä. Avoin ja läpinäkyvä asioiden käsittely ja kuvaus estää parhaimmillaan epäkohtien syntymistä ja luo pohjaa luottamuksellisten suhteiden rakentamiselle.

1

Tiivistelmä

Tämän oppaan tavoitteena on kannustaa ja antaa ideoita omavalvonnan kehittämiseen lastenkodissa lasten, nuorten ja työntekijöiden yhteistyönä.

Oppaan materiaali on tuotettu Omavalvonnan yhteistoinnallinen kehittäminen lastenkodissa -hankkeessa. Siinä työskenneltiin konkreettisesti yhden lastenkodin nuorten ja työntekijöiden kanssa. Päämääränä oli luoda lastenkodin omavalvontasuunnitelmasta versio, jonka nuoret ymmärtäisivät, ja etsiä keinoja nuorten omavalvontaa koskevan tietouden vahvistamiseksi.

Oppaan punainen lanka rakentuu kyseisen työskentelyn ja sen sisältöjen kuvaamisen ympärille. Työskentelyä konkreetisoiva prosessikuvaus sisältää käytännöllisiä vinkkejä kehittämistyön tueksi. Sen sijaan hankkeen tuotoksena syntynyttä nuorten omavalvontasuunnitelmaa ei esitellä yksityiskohtaisesti, koska se laadittiin nimenomaisesti yhden lastenkodin tarpeisiin. Huomionarvoista on myös se, että kyseinen nuorten omavalvontasuunnitelma ei korvaa lastenkodin varsinaista omavalvontasuunnitelmaa, jonka sisällöstä Valvira (2014) on antanut määräyksen. Nuorten versio voi olla esim. kyseisen suunnitelman liitteenä.

Lastensuojelun Keskusliitto on vastannut hankkeen toteuttamisesta. Yhteistyökumppaneina ovat toimineet kokemusasiantuntijanuoret Osallisuuden aika ry:stä, projektityöntekijä Nuoren oikeudet ja asema (NOJA) sijaishuollossa -hankkeesta (Puolellasi ry) sekä yhden lastenkodin johtaja, vastaava ohjaaja sekä ohjaaja ja nuoret. Hanketta on rahoittanut Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiö.

2 Johdanto

Hankkeen käynnistymistä motivoi pohdinta siitä, miten lapsen oikeuksia kunnioittavan ja laadukkaan sijaishuollon toteutumista voidaan edistää omavalvonnan keinoin. Tausta voidaan siten paikantaa kolmeen toisiinsa keskeisesti nivoutuvaan lähtökohtaan: lastenkotitoimintaan, sen valvontaan sekä lapsen ja nuoren asemaan ja osallisuuteen lastenkodissa.

Ensimmäiseksi lastensuojelun sijaishuollossa on kyse yhteiskunnallisesti merkittävästä ja vaativasta tehtävästä: se tarkoittaa huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämisestä kodin ulkopuolella. Lastenkoti on yksi ympäristö, jossa sijaishuoltoa toteutetaan.

Lastenkoti tarjoaa vuosittain monelle lapselle ja nuorelle keskeiset elin- ja kasvuolosuhteet joko lyhyt- tai pitkäaikaisesti. Esim. vuoden 2017 viimeisenä päivänä huostassa olleista lapsista ja nuorista 2 327 (26 %) asui lastenkodeissa tai muissa lastensuojelulaitoksissa (Kuoppala & Säkkinen 2018, 5).

Toinen lähtökohta liittyy lastenkotitoiminnan lain- ja asianmukaisuuden ohjaukseen ja valvontaan. Toiminnan tulee perustua voimassa olevaan lainsäädäntöön ja täyttää muut sille asetetut ehdot. Lastenkoteja valvovat monet tahot. Yksittäisen lapsen näkökulmasta hänen asioistaan vastaavalla sosiaalityöntekijällä on keskeinen asema hyvän

sijaishuollon toteutumisen seurannassa ja varmistamisessa. (Hoikkala ym. 2017.)

Lastenkodeissakin on viime vuosina korostettu omavalvontaa keskeisenä toiminnan arvioinnin ja seurannan keinona. Se liittyy laajempaan ohjaus- ja valvontakulttuurin muutokseen, jossa tavoitteena on palvelun tuottajan oman vastuun vahvistaminen tarjottavan palvelun laadun arvioinnissa ja mahdollisten epäkohtien etukäteen arvioinnissa. (Nykänen ym. 2017.)

Omavalvonta on lakisääteistä. Se tarkoittaa palvelujen tuottajan omatoimista laadun ja asiakasturvallisuuden varmistamista siten, että toiminnassa toteutuvat lainsäädännön, lupaehtojen ja palvelujen tuottajan itse omalle toiminnalleen asettamat laatuvaatimukset. Omavalvonta on osa toimintayksikössä toteutettavaa laadunhallintaa ja perustuu riskin hallintaan. (Valvira 2014; Valvira 2012.)

Palvelujen laadun ja asiakasturvallisuuden varmistamiseksi ja parantamiseksi suunnitellut menettelytavat kuvataan oma- valvontasuunnitelmassa, jonka on oltava julkisesti nähtävillä esim. lastenkodissa. Se on palveluntuottajan turvallisuus- ja laatulupaus (Husso & Henriksson 2019) ja kuvaus siitä, miten asiat tietyssä lastenkodissa hoidetaan.

Omavalvonnan toimeenpanosta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 47 §:ssä ja yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain (922/2011) 6 §:ssä. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira on antanut määräyksen koskien omavalvonnan sisältöä, laatimista ja seurantaa (Valvira 2014).

Riskinhallinta on seurauksiltaan merkittävien kielteisten tapahtumien järjestelmällistä määrittelyä ja niihin varautumista. Riskinhallinnalla varmistetaan, että organisaatiolla on riittävästi tietoa toiminnan, toimijoiden ja toimintaympäristön riskeistä.

Omavalvonnalla on hyvää tarkoittava lähtökohta: luottamus siihen, että palveluntuottajat arvioivat, seuraavat ja tarvittaessa uudelleensuuntaavat toimintaansa itseohjautuen. Oman toiminnan kriittisen arvioinnin tulisi olla itsestään selvä toimintatapa lastenkodeissa jo nyt.

Viime aikoina tietoon tulleet lukuisat epäkohdat lastensuojelulaitosten toiminnassa osoittavat kuitenkin muuta. Havainnot vahvistavat käsitystä siitä, että omavalvonta on pettänyt useassa kohdin, eikä se ole turvannut riittävästi

lasten ja nuorten hyvää ja lainmukaista sijaishuoltoa. Myös muu valvonta on osoittautunut riittämättömäksi ja sattumavaraisesti toimivaksi.

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2011) on kehottanut Suomea korjaamaan näitä puutteita jo vuosia sitten. YK on antanut erityiset sijaishuollon ohjeet (2010), joihin sisältyvät myös ohjausta ja valvontaa koskevat toimintalinjaukset.

Kolmas lähtökohta kytkeytyy lapsen ja nuoren asemaan lastenkodissa sekä heidän osallisuutensa tukemiseen. Sijaishuollossa puututaan lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, minkä vuoksi lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisesta ja tehokkaista oikeusturvakeinoista tulisi huolehtia erityisen tarkasti. Kaikki sijaishuollossa olevat eivät kuitenkaan tunnista epäasiallisia käytäntöjä eivätkä tunne riittävästi mahdollisiin epäkohtiin puuttumisen menettelyitä ja oikeusturvakeinojaan. (Esim. Vario ym. 2012.)

Myös lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisesta tulee huolehtia. Osallisuus on keskeinen YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja lastensuojelulain periaate, jonka mukaan lapsella on oikeus osallisuuteen itseään koskevissa asioissa. Lapsella on oikeus saada tietoa, oikeus esittää mielipiteensä ja oikeus tulla kuulluksi.

Tämän oppaan syntymiseen on vaikuttanut myös se, että omavalvontaan liittyvä ajattelu- ja toimintatapa muokkaa uudelleen palvelun käyttäjien – tässä tapauksessa lastenkodin lasten ja nuorten sekä heidän läheistensä – roolia saamansa palvelun laadun arvioijana. (Esim. Kotkas 2016, 2013; Nykänen ym. 2017, 40–41.) Tämä voi tarkoittaa, että lasten ja nuorten odotetaan osallistuvan entistä aktiivisemmin omien

oikeuksiensa toteutumisen valvontaan sekä palvelun laadun ja asianmukaisuuden arviointiin.

Vastuu omavalvonnan toteuttamisesta ja omavalvontasuunnitelman laatimisesta on kuitenkin aina lastenkodin johtajalla ja työntekijöillä. Tätä tehtävää toteuttaessaan heidän tulisi huomioida asiakkaidensa näkemykset sekä heidän antamansa palaute ja tehdä tarvittaessa muutoksia.

Jotta lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus ottaa kantaa saamaansa palveluun ja antaa siitä palautetta, heillä on oltava riittävästi tietoa näkemystensä pohjaksi.

Lasten ja nuorten mahdollisuus osallistua omavalvonnan seuraamiseen ja sen kehittämiseen edellyttää mm., että heillä on käytettävissään ymmärrettävää tietoa omavalvonnasta ja sen toteuttamisen periaatteista. Siksi tässä oppaassa kuvattavan työskentelyn keskeisenä periaatteena on ollut nuorten mukaan ottaminen sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tarjoaminen heille.

3

Hankkeen
alkuvaiheet ja
tavoitteet

Hankkeen suunnitteluvaihe ajoittui kesään 2017, jolloin Lastensuojelun Keskusliitossa luonnosteltiin hankesuunnitelmaa ja kartoitettiin aihealuetta koskevaa aiempaa tietoa.

Niukkaan tietopohjaan poikkeuksen toi Etelä-Suomen aluehallintoviraston selvitys, jossa oli analysoitu 31 lastensuojelulaitoksen omavalvontasuunnitelmien sisältöjä. (Penttinen & Juntunen 2017.) Siinä havaittiin mm. se, että omavalvontasuunnitelmien sisältöalueet olivat osittain jääneet yleisemmän tason kuvailuiksi eivätkä nimenomaisen lastensuojelulaitoksen toimintaan kytkeytyviksi. Raportissa mainittiin esimerkkinä riskien ja riskien hallinnan kuvaus. (Emt. 5–6.) Siinä todettiin, että omavalvontasuunnitelmasa tulisi kuvata mahdollisimman konkreettisesti toiminta- ja menettelyohjeet eri tilanteissa, jotta se voisi toimia esimiesten ja työntekijöiden toimintakäytäntöjä ohjaavana asiakirjana ja asiakkaiden tietolähteenä. (Emt. 11.) Myönteisenä havaintona voi pitää sitä, että analysoiduissa omavalvontasuunnitelmissa oli huomioitu melko kattavasti asiakkaiden ja heidän omaistensa osallistuminen yksikön omavalvontaan ja palvelun laadun kehittämiseen. (Emt. 7.) Toisaalta raportissa jäi avoimeksi kysymys siitä, miten se lastensuojelulaitoksissa käytännössä tehdään.

Hankkeen alkuvaiheessa tiedusteltiin myös aluehallintovirastojen edustajilta, olivatko he kohdanneet erityisesti lapsille ja/tai nuorille tarkoitettuja omavalvontasuunnitelmia tai sellaisia versioita, joissa olisi erityisesti huomioitu lapsi ja nuori suunnitelman lukijana. Saatu viesti oli, ettei kyseisiä asiakirjoja ole kirjoitettu niin, että lapset ymmärtäisivät ne. Aluehallintovirastojen mukaan omavalvontasuunnitelman

tulisi olla elävä, käytössä kuluva ja uusiutuva asiakirja. Hyvin toimiessaan ja hyvin käytettynä sen merkitys tunnistetaan.

Tunnustelujen jälkeen loppusyksystä 2017 käynnistyi konkreettinen yhteistyö yhden lastenkodin kanssa. Sitä kuvataan tarkemmin luvuissa 3–4.

Hankkeen laajana tavoitteena on ollut etsiä välineitä lastenkodin omavalvontasuunnitelman laatimiseen, seurantaan, arviointiin ja täsmentämiseen siten, että lapset ja nuoret huomioidaan lastenkodin aktiivisina toimijoina. Lastenkodin nuoret ja työntekijät pyrittiin saattamaan omavalvontakäytännön äärelle yhteisesti, ja etenkin nuorten tietopohjaa koetettiin vahvistaa.

Hankkeen keskeinen lähtökohta on, ettei omavalvonta ole riittävä ainoana valvonnan keinona lastenkodin kaltaisessa toimintaympäristössä, eikä sen tule missään tapauksessa korvata viranomaisvalvontaa. Asiakasnäkökulman vahvistaminen ei siten saa tarkoittaa valvontavastuun siirtämistä lapsille, nuorille tai heidän läheisilleen. Tätä pidetään myös tärkeänä eettisenä periaatteena.

4

Prosessikuvaus
omavalvonta-
suunnitelman
kehittämisestä
lastenkodin kanssa

Käynnistäminen

1

2

Nuorten terveiset
alkuperäisestä
omavalvonta-
suunnitelmasta

3

Uuden
suunnitelman
laadinta

4

Ryhmätyöskentely
nuorten
kanssa

5

Prosessin ja sisällön
kuvaus

Tässä avataan ja konkretisoidaan omavalvontasuunnitelman kehittämisen prosessia, joka toteutettiin yhteistyössä lastenkodin nuorten ja työntekijöiden kanssa. Työskentelimme nuorisoikäisten lasten kanssa ja siksi käytämme heistä tässä luvussa käsitettä nuori.

4.1 Käynnistäminen

Omavalvontasuunnitelman konkreettinen kehittämistyö käynnistyi syksyllä 2017, kun yksi lastenkoti ilmoitti halukkuutensa yhteistyöhön. Asiaan vaikutti keskeisesti lastenkodissa nuoren kanssa käyty keskustelu omavalvontasuunnitelmasta ja sen vaikeasti avautuvasta sisällöstä. Alkuvaiheessa yhteistyötä suunniteltiin lastenkodin johtajan ja yhden vastaavan ohjaajan sekä Lastensuojelun Keskusliiton edustajien kanssa. Myöhemmin työskentelyyn liittyi kokemusasiantuntijanuoria Osallisuuden aika ry:stä ja projektityöntekijä Nuoren oikeudet ja asema (NOJA) sijaishuollossa -hankkeesta (Puolellasi ry).

Ensivaiheessa tutustuimme lastenkodin olemassa olevaan omavalvontasuunnitelmaan, joka noudatti sisällöllisesti Valviran omavalvontasuunnitelmapohjassa määriteltyjä asioita. Keskustelimme sen asemasta ja käytöstä lastenkodissa ylipäänsä. Havaitsimme, ettei se ollut ainakaan kovin aktiivinen työväline arkisessa osastotyössä. Pohdimme samalla kysymystä suunnitelman sisällöstä sekä tekstin ja konkreettisen lastenkotitoiminnan välisestä suhteesta. Miten kirjoitettu teksti ja lastenkodin arkinen elämä suhtautuvat toisiinsa ja miten se hahmottuu suunnitelman lukijalle? Entä millaiselta omavalvontasuunnitelma sisältöineen mahtaa tuntua lastenkodissa asuvista nuorista?

Seuraavaksi päätimme kutsua nuoret mukaan pohtimaan lastenkodin omavalvontasuunnitelmaa. Asetimme tavoitteeksi sellaisen suunnitelman luomisen, joka olisi nuorten näkökulmasta ymmärrettävä. Tämä tietenkin edellytti, että saisimme nuorten näkemyksiä sen toteutukseen. Pidimme tärkeänä, että nuorten kanssa työskentely vahvistaisi heidän ymmärrystään omavalvonnasta osana lastenkodin toimintaa

ja tukisi heidän osallisuuttaan. Samalla etsittiin keinoja, joilla lastenkodin työntekijöitä voitiin tukea tämän tavoitteen saavuttamisessa.

Huomioimme nuorten kanssa työskentelyn suunnittelussa ja toteutuksessa lasten osallistumista koskevat eettiset periaatteet. (Hipp & Palsanen 2014.) Niiden mukaan osallisuutta vahvistavassa toiminnassa on tärkeää, että lapselle tai nuorelle annetaan tietoa siitä, mihin häneltä saatua tietoa käytetään, ja millaisia vaikutuksia sillä saattaa olla. On tärkeää kertoa osallistumisen tavoitteet ja se, mihin se todella vaikuttaa. Lapselle ja nuorelle on rehellisesti kerrottava, mihin hänellä on mahdollisuus vaikuttaa.

Hankkeessamme tämä tarkoitti esim., että kävimme nuorten kanssa läpi hankkeen lähtökohdat, työskentelyn päämäärät sekä sen, mihin toivoimme nuorten kertovan näkemyksiään, ja miten heiltä saatua tietoa hyödynnetään. Nuorten vaikuttamismahdollisuudet liittyivät kyseisen lastenkodin omavalvontasuunnitelman sisältöjen pohtimiseen ja tämän oppaan sisältöjen kokoamiseen.

Hanketyöntekijät työskentelivät 7 nuoren (4 tyttöä ja 3 poikaa) kanssa kahdessa yksilö- ja kahdessa ryhmäkeskustelussa. Lastenkodin ulkopuolisten työntekijöiden pääsy nuorten luo oli mahdollista, koska lastenkodin työntekijät hankkivat tarvittavat luvat nuorten asioista vastaavilta sosiaalityöntekijöiltä ja nuorten huoltajilta. Keskeiset työskentelyperiaatteet olivat osallistumisen vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus ja nuorten anonyymiteetin kunnioittaminen.

Vinkki:

Omavalvontasuunnitelman työstämistä yhdessä nuorten kanssa edesauttaa lastenkodin henkilökunnan kiinnostus tutkia, pohtia ja työstää siihen sisältyviä asioita sekä sitoutuminen yhteistyöhön. Esim. lastenkodin käytäntöjen yhteinen tarkastelu edellyttää, että työntekijät ovat valmiita arvioimaan ja perustelemaan niitä myös lasten ja nuorten näkökulmasta.

4.2 Nuorten terveiset alkuperäisestä omavalvontasuunnitelmasta

Työskentely nuorten kanssa käynnistyi kuulemalla kahden nuoren näkemyksiä lastenkodin alkuperäisestä omavalvontasuunnitelmasta. He tutustuivat yli 30-sivuiseen omavalvontasuunnitelmaan ja antoivat siitä palautetta yksilökeskusteluissa. Nuorten kanssa keskusteli kaksi lastenkodin ulkopuolista hanketyöntekijää. Toisessa keskustelussa oli mukana myös lastenkodin työntekijä. Keskusteluissa pohdittiin, mikä suunnitelmassa on olennaista nuorille ja miten asiat voisi ilmaista heille ymmärrettävämällä tavalla.

Nuoret antoivat konkreettisia terveisiä suunnitelmasta: ”ei ymmärrä”, ”jankuttamista”, ”ympäripyöretä”, ”vaikeaselkoisia ilmaisuja”, ”lakitermejä ja hienoja sivistyssanoja on vaikea ymmärtää”, ”ydin katoaa”, ”suunnitelmassa on paljon nuorelle turhaa tietoa” ja ”lyhenteet ovat hankalia”

He alleviivasivat sanoja, joiden merkitys ei avautunut. He kysyivät, mitä tarkoittaa esim.

Nuoret kiinnittivät huomioita myös rajoitustoimenpiteitä koskeviin kirjauksiin. Heidän mukaansa myös omavalvontasuunnitelmassa pitäisi selittää kunnolla, kuka päättää rajoitustoimenpiteistä ja mistä toimenpiteistä kukin voi päättää. Nuorten mukaan lastenkodin arjessa saattaa tuntua siltä, että ”päätökset tulee jostain”. Heidän mukaansa toimenpiteiden tavoitteet pitäisi ilmaista selvemmin samoin kuin se, mistä ne ovat seurausta. Nuoren voi olla on vaikea ymmärtää kunnolla, miksi rajoitustoimenpiteitä tehdään. Myös näiden nuorten mukaan seuraamus = rangaistus, eli seuraamus koetaan helposti rangaistuksena.

Nuorten keskeiset terveiset liittyivät siihen, että nuoret tarvitsevat selkeämpää tekstiä, jossa pitäisi käyttää sellaisia sanoja, jotka nuori lukija pystyy ymmärtämään. Esim. omavalvonnan idea pitäisi ilmaista selvemmin. Eli mitä omavalvonta todella tarkoittaa?

Lisäksi nuorten läpikäymissä omavalvontasuunnitelmissa oli kuvattu asioita, joiden yhteys juuri heidän lasten kotinsa arkiseen elämään oli hankala hahmottaa. Suunnitelmissa oli sekaisin monen tasoisia asioita, joiden väliset suhteet oli ilmaistu osin epäselvästi.

Vinkki: Omavalvontasuunnitelman kehittämistyön voi käynnistää ottamalla nuoret mukaan olemassa olevan suunnitelman läpikäyntiin. Se kannattaa tehdä siten, että työntekijä tai vaikkapa omahoitaja on nuoren apuna. Myös ryhmätyöskentely voi olla mahdollista.

Toteutustavasta riippumatta on tärkeää, että nuorilla olisi mahdollisuus saada työntekijöiltä tukea omavalvontasuunnitelmaan kirjattujen asioiden hahmottamisessa ja käsittelyssä. Omavalvontasuunnitelmaan tutustuminen voi olla turhauttavaa, jollei se avaudu ja konkretisoidu nuorelle. Silloin työntekijä voi esim. selventää hankalia kohtia. Työskentely voi tarjota hyvän mahdollisuuden vahvistaa yhteistä ymmärrystä lastenkodin toiminnasta, kuten esim. rajoitustoimenpiteiden toteuttamisesta.

4.3 Uuden suunnitelman laadinta

Seuraavaksi koottiin nuorten terveiset. Niiden perusteella oli selvää, että nuorille ymmärrettävän omavalvontasuunnitelman pitäisi olla varsinaista suunnitelmaa lyhyempi ja huomattavasti konkreettisempi. Sen pitäisi kuvata sisällöllisesti tietyn lastenkodin tietyn osaston toimintaa ja sen periaatteita totuudenmukaisesti.

Nuorten näkemykset johtivat pohtimaan vieläkin perusteellisemmin omavalvonnan ja sitä koskevan suunnitelman merkitystä niin työntekijöille kuin nuorille osana lastenkotityötä.

Pohdimme: mikä on sen laatimista ja toteutumista koskevan palautteen merkitys aikuisille ja nuorille.

Mietimme myös:

- Miten kirjoittaa omavalvontasuunnitelma siten, että nuoret ymmärtävät sisällön?
- Miten tuoda se lähemmäs nuoren elettyä ja koettua arkea objektivoivasta kielestä lapsen ja nuoren tunnistavaan kielenkäyttöön? Esim.: puhutaanko lastenkodissa asuvista sosiaalihuollon asiakkaina vai lapsina ja nuorina?
- Miten yhdistää kirjallinen suunnitelma ja arkinen lastenkotityö kirkkaammin toisiinsa ja huomioida samalla:

--> suunnitelmassa ilmaistujen asioiden taso: ne nousevat yksilötasoa yleisemmälle tasolle lastenkodin arjen rakenteiden tarkasteluun ja kytkeytyvät lastenkodin yhteisöllisyyteen rakentaen yhteisöllistä kieltä esim. koko lastenkodin toiminnan tarkasteluun

--> se, että omavalvontasuunnitelma voi tukea yhteisöllisyyttä ja yhdenvertaisuutta

- Miten sekä nuoret että työntekijät voisivat tulla osallisiksi omavalvontaan?
- Miten omavalvonta ja sitä koskeva suunnitelma voisi lisätä sekä nuorten että työntekijöiden turvallisuuden tunnetta?

Näiden pohdintojen siivittämänä käynnistyi omavalvontasuunnitelman tarkempi sisällöllinen tulkintatyö. Se purettiin, ja nuorille tarkoitettu suunnitelma kirjoitettiin uudelleen. Työtä tehtiin hankeryhmän säännöllisissä kasvokkaisissa tapaamisissa, joita kertyi yhteensä 10. Yksi lastenkodin ohjaajista otti pääkirjoittamisvastuun, koska alkoi samaan aikaan työstää aiheesta opinnäytettä. Hän on osallistanut myös nuoria prosessiin, ja muut hanketyöntekijät ovat tukeneet häntä työn etenemisessä.

Aluksi perattiin lastenkodin alkuperäinen omavalvontasuunnitelma kokonaan läpi. Nuorten palautteen perusteella poistettiin osa-alueita, jotka näyttivät heistä turhilta. Samalla hahmoteltiin teemoja, joita nuoret olivat pitäneet tärkeinä ja jotka hanketyöntekijöiden mielestä olivat välttämättömiä. Sitten lähdettiin konkretisoimaan keskeisimpiin temaattisiin kokonaisuuksiin sisältyviä asioita. Vastuukirjoittaja luonnosteli työvaiheen suunnitelmia, joiden pohjalta käytiin keskustelua: kommentoitiin, problematisoitiin, täsmennettiin, poistettiin, muokattiin, ihmeteltiin jne.

Kokemusasiantuntijanuorten näkemykset olivat keskeisessä asemassa, kun mietittiin sisältöjä ja niiden ilmaisutapoja. Viranomaiskeskeisestä kielenkäytöstä, ammattislangista ja lyhenteiden käytöstä pyrittiin tietoisesti eroon.

On hyvä huomioda, että työtä tehdessä ei otettu huomioon Valviran antamaa määräystä (Valvira 2014) omavalvontasuunnitelman sisällöllisistä asioista. Nuorten omaa omavalvontasuunnitelmaa rakennettiin heidän näkemyksiinsä pohjaten. Näin ollen se ei sellaisenaan korvaa lastenkodin varsinaista omavalvontasuunnitelmaa.

Samalla oltiin sisällöllisesti lastenkotitoiminnan ydinkysymyksissä. Miten kuvata lastenkotityön ydintä, tehtävää, tavoitteita ja keinoja? Esim. pohdittaessa lapsen asemaa ja oikeuksia lastenkodissa todettiin, että kaikessa lastenkotitoiminnassa tulisi aina huomioida lapsen etu ja punnita toimintavaihtoehtoja sen näkökulmasta. Hyödynsimme lastensuojelulain (417/2007) 4 §:n muotoilua ja päätimme esittää sen keskeisen sisällön visuaalisesti. Nuoren voi olla sen avulla helpompi hahmottaa lapsen edun käsitettä ja konkretisoida hoitonsa ja kasvatuksensa yhteyttä siihen.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan aina nuoren etu

Nuoren etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri vaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat nuorelle:

1

Tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet.

2

Mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon.

5

Itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

6

Mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan.

3

Taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen.

4

Turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden.

7

Kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Nuorten omavalvontasuunnitelmaversion työstäminen oli intensiivinen prosessi, jossa hahmoteltiin keskeisimmät asiakokonaisuudet ja niitä kuvaavat otsikot mahdollisimman konkreettisesti. Työ jäsenyi seuraavanlaiseksi nuorten omavalvontasuunnitelman sisällysluetteloksi, jota voi soveltaa ja muokata oman lastenkodin tarpeisiin:

1. Johdanto
2. Omavalvontasuunnitelman laatiminen ja ylläpito
3. Lastenkodin tiedot
4. Miten lastenkotiin tullaan
5. Keitä me olemme
6. Lastenkodin toiminta
7. Arjen rakenteet ja säännöt
8. Arjen turvallisuus
9. Dokumentointi
10. Lapsen ja nuoren asema ja oikeudet
11. Lapsen ja nuoren mahdollisuus vaikuttaa
12. Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet
13. Miten lastenkodista lähdetään
14. Lapsen ja nuoren oikeusturva

4.4 Ryhmätyöskentely nuorten kanssa

Kun olimme työstäneet omavalvontasuunnitelmaa, halusimme keskustella aiheesta vielä nuorten kanssa. Keväällä 2019 toteutettiin kaksi ryhmämuotoista työskentelyä lastenkodissa. Niissä pyrittiin yhdessä nuorten kanssa hahmottamaan omavalvonnan merkitystä ja omavalvontasuunnitelman kehittämiseen liittyviä näkemyksiä. Nuoria myös tuettiin osallistumaan omavalvontasuunnitelman sisältämien asioiden pohdintaan. Ryhmätyöskentelyssä painottui siten omavalvonnan merkityksen hahmottaminen ja tiedollisten asioiden avaaminen. Kuvaamme työskentelyn toteutusta ja sisältöä melko tarkasti, jotta siitä voisi saada vinkkejä nuorten kanssa työskentelyyn lastenkodeissa.

Ryhmätyöskentely kesti noin tunnin ja siihen osallistui yksi kokemusasiantuntijanuori ja kaksi lastenkodin ulkopuolista hanketyöntekijää. Lastenkodin työntekijöitä ei siis ollut läsnä näissä työskentelyissä. Tämä oli lastenkodin toive ja kunnioitimme sitä. Olimme suunnitelleet keskinäisen työnjakomme siten, että yksi meistä vastasi työskentelyn vetämisestä ja käsiteltyjen aiheiden visualisoinnista fläppitaululle, toisen tehtävänä oli kirjaus, ja kolmas toi keskusteluun nuoren kokemusasiantuntijan näkökulman. On hyvä huomioida, että tulevassa osiossa esitetty käsitteistö ja kieli on suunnattu nuorisoikäisten kanssa työskentelyyn.

Työskentely rakentui lastenkodin omavalvonnan kaaren ympärille siten, että siinä käsiteltiin nuorten omavalvontasuunnitelmassa keskeisimmiksi sisältöalueiksi jäsentyneitä kokonaisuuksia. Konkretisoimme niitä seuraavaksi kirjallisesti ja visuaalisina kuvina.

Kokonaisuudet ovat:

- mitä omavalvonta lastenkodissa on? (kuva 3)
- nuoren osallisuus lastenkodissa (kuva 4)
- nuoren oikeuksien turvaaminen lastenkodissa (kuva 5)

4.4.1 Mitä on omavalvonta lastenkodissa?

Työskentely käynnistyi pohtimalla, mitä omaa toimintaa koskeva valvonta eli omavalvonta yleisesti ottaen tarkoittaa ja mikä on sen merkitys. Tätä on avattu kuvassa 3. Nuorten kanssa nostettiin esiin esimerkkejä toiminnoista, joissa on tärkeää, että toimija itse valvoo omaa toimintaansa. Omavalvontaa pyrittiin konkretisoimaan arkisten esimerkkien kautta. Keskustelimme siitä, että omavalvonnassa valvotaan itse omaa toimintaa, mitä se käytännössä tarkoittaa ja miten se kuvataan kirjallisessa omavalvontasuunnitelmassa.

Mitä omavalvonta on?

Toimija valvoo itse, että toiminta on sen mukaista kuin lainsäädäntö vaatii:

- On tärkeää tunnistaa ne tilanteet, jotka voivat aiheuttaa riskin siitä, että vaadittuihin tavoitteisiin ei päästä
- On tärkeää tietää, kuinka riskit voidaan ehkäistä ennakolta
- On tärkeää tietää, miten tilanne korjataan, jos toiminta ei ole vaatimusten mukaista

Esimerkkejä omavalvonnasta:

- Matkustajaliikenne, elintarviketeollisuus ym. (turvallisuus erityisen merkittävä asia)
- Erityisesti ne palvelut, joissa toimitaan ihmisten kanssa ja turvataan heidän oikeuksiaan, kuten lastenkotitoiminta!

Seuraavaksi siirryttiin pohtimaan, mitä lastenkodissa tehdään, mitä arkinen hoito- ja kasvatustyö on ja miksi lastenkotien toimintaa on tärkeää valvoa.

Nuorten kanssa hahmoteltiin ensin kuvausta lastenkodin perustehtävästä:

- Lastenkoti on sijoitetun nuoren kohdalla tärkeä taho, jonka työntekijät omalla toiminnallaan vastaavat nuoren yksilöllisiin tarpeisiin turvaten hänen oikeuksiensa toteutumisen. Muita tärkeitä toimijoita ovat sosiaalityöntekijä, huoltajat, nuori itse ja mahdolliset eri alojen ammattihenkilöt kuten opettajat, lääkärit, terapeutit ym.

- Nuorten näkemyksen mukaan ”lastenkodin tehtävänä on pitää meistä huolta” ja lastenkodissa on tärkeää, että ”nuoret tietävät heidän oikeudet ja ohjaajat pitää niistä kiinni”.

- Keskusteltiin myös sosiaalityöntekijän asemasta osana nuoren lastenkotisijoitusta. Kaikki nuoret tiesivät asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän.

Sitten pohdittiin, miten työntekijät huolehtivat perustehtävästään ja vastaavat nuorten tarpeisiin:

- Työntekijöiden toimintaa ohjaa laki ym. Laki turvaa nuoren aseman ja oikeudet.

- Nuorten tarpeisiin vastataan hyvin erilaisin keinoin. Nuoren määrittely tuen tarpeen käsitteestä kuului: ”on syyt, minkä takia ollaan täällä ja niihin saadaan tukea”.

- Tärkeää on esim. turvallisuudesta huolehtiminen ja asianmukainen dokumentointi.

- Rajoitustoimenpiteet ovat yksi tärkeä keino, joilla voidaan turvata nuoren tarvitsema huolenpito.

- Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) säädetään lapsen hyvästä hoidosta ja kasvatuksesta. Lain 1 §:n mukaan myös lastensuojelun tehtävänä on toteuttaa lapsen hyvän hoidon ja kasvatuksen periaatteita sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellista valvontaa ja huolenpitoa sekä turvata lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Seuraavaksi yhdistettiin edelliset näkökulmat lastenkodin omavalvontatoimintaan. Sen avulla arvioidaan ja seurataan sijaishuollon perustehtävän toteutumista sekä lastenkodin toiminnan laatua, turvallisuutta ja asianmukaisuutta.

Se tarkoittaa ao. asioiden edistämistä ja keinoja, joilla epäselvyyksiin puututaan.

- Toiminnan laadukkuudelle haettiin sisältöä mm. seuraavasti: lastenkodissa täytyy harkita tarkkaan kaikki se, mitä tehdään, jolloin toiminta on suunnitelmallista ja ennakoitavaa. On tärkeää tietää, mitä arjessa tapahtuu. Asiat ja tapahtumat kirjataan, jolloin dokumenttien ja esim. päätösten avulla voidaan pohtia tapahtunutta jälkikäteen.

- Toiminnan asianmukaisuuden ja turvallisuuden arvioinnissa tärkeänä lähtökohtana nostettiin esiin nuoren oma kokemus.

Miksi omavalvontaa tarvitaan lastenkotitoiminnassa?

Lastenkotitoiminnalta edellytetään, että:

- toiminnassa vastataan lapsen ja nuoren yksilöllisiin tarpeisiin turvaten heidän oikeuksiensa toteutuminen
- se noudattaa lakia

Omavalvontasuunnitelman avulla varmistetaan, että asiat hoidetaan lastenkodissa oikealla tavalla.

Suunnitelmassa huomioidaan:

- Tavoitteet ja keinot tavoitteisiin pääsemiseksi sekä työntekijöiden tehtävät ja vastuut
- Asiat, joihin lastenkodin toiminnassa pitää erityisesti kiinnittää huomiota
- Nuorten mahdollisuus saada tietoa omavalvonnan sisällöstä ja merkityksestä
- Nuorten mahdollisuus vaikuttaa esim. antamalla palautetta

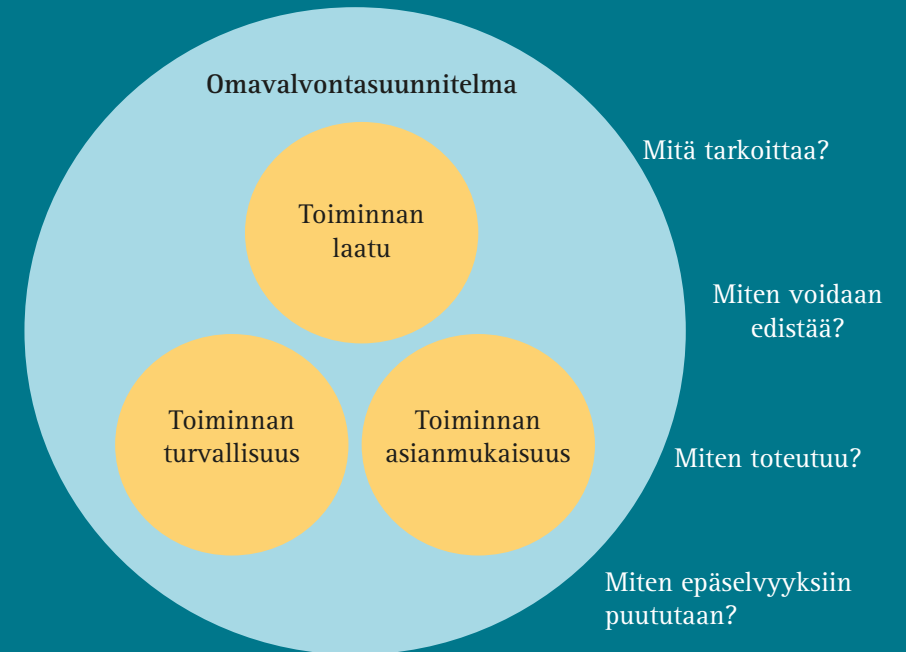
Lastenkodissa vastataan lapsen ja nuoren yksilöllisiin tarpeisiin turvaten hänen oikeuksiensa toteutuminen.

Nuori

Sosiaali-
työntekijä

Perhe

Muut:
läheiset ja
asiantuntijat

Nuoren edun turvaaminen lastenkodin toiminnassa
muodostuu monen asian kokonaisuudesta

On tärkeää, että nuoret voivat itse osallistua omavalvontasuunnitelman arviointiin, ja antaa palautetta siitä, vastaako toiminta heidän tarpeisiin ja turvaako se heidän oikeutensa.

4.4.2 Nuorten osallisuus lastenkodissa

Nuorten osallisuutta lastenkodissa tarkasteltiin hahmottamalla kuvan 4 sisältöjä. Ensin jäsennettiin lastenkodin toimijoita sekä heille kuuluvia vastuuta ja tehtäviä. Osallisuuden tarkastelussa korostui, ettei nuori ole pelkästään toiminnan kohde vaan vaikuttaa omiin asioihinsa.

Nuoren arkea lastenkodissa avattiin. Sen todettiin rakentuvan ensiksikin henkilökohtaisista kokemuksista eli siitä, millaiseksi arki lastenkodissa muotoutuu nuoren kokemuksena. Henkilökohtaiset kokemukset tunnistettiin tärkeiksi, mutta samalla todettiin, etteivät ne aina yksin riitä synnyttämään luottamuksen tunnetta.

Työntekijöiden nuorelle välittämä tieto rakentaa osaltaan nuoren ymmärrystä lastenkodin arjesta ja sen toiminnasta. Se tarkoittaa esim. niitä tapoja, joilla nuorelle annetaan tietoa häntä ja lastenkotiyhteisöä koskevista asioista ja toimintatavoista. Ryhmäkeskusteluissa todettiin, että tiedolla on erittäin merkittävä asema lastenkodin arjessa, koska tietämättömyys tai vääränlainen tieto voi herättää ajatuksia työntekijöiden toiminnan mielivaltaisuudesta, nostattaa konfliktiherkkyyttä ja kasvattaa epäluottamusta.

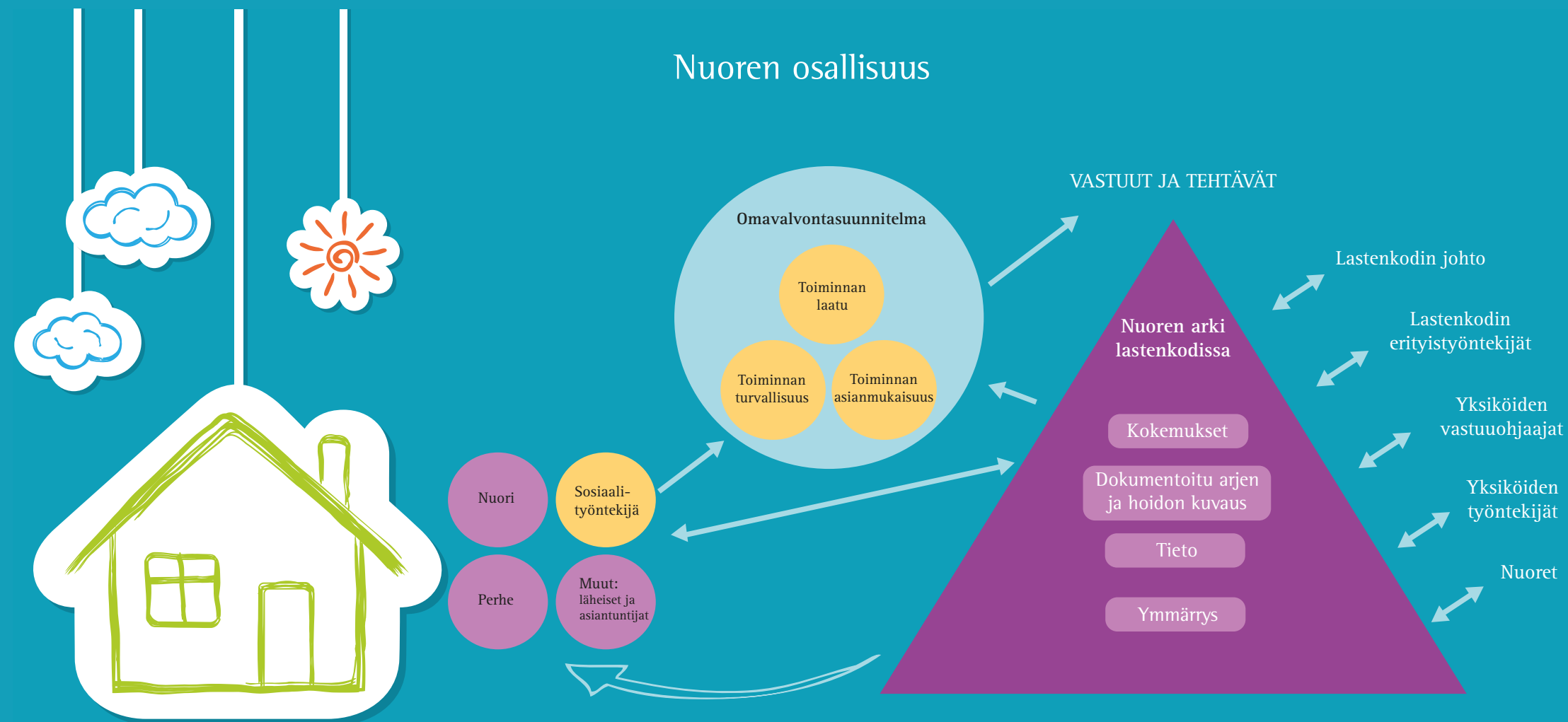
Nuoren arkea koskee myös dokumentointi eli kirjalliset kuvaukset nuoren hoidosta ja kasvatuksesta. Dokumentaation avulla on mahdollista tarkastella myös sitä, millaista todellisuutta yksilökohtaiset kirjaukset ja päätökset luovat nuorelle itselleen.

Nuorten kanssa keskusteltiin siitä, että ymmärrys lastenkodin arjesta ja toiminnasta syntyy monen asian yhteisvaikutuksesta. Tämän kokonaisuuden rakentamisessa ovat mukana kaikki lastenkodin toimijat ja nuori itse. Omavalvontasuunnitelmassa tulee kuvata lastenkodin työntekijöiden roolit ja vastuut tässä kokonaisuudessa. Omavalvonta varmistaa, että kokonaisuus ja nuoren arki lastenkodissa toimivat lainsäädännön edellyttämällä tavalla.

Kun puhutaan nuorten osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista lastenkodin arjessa, nuorten sanoman voi kiteyttää seuraavasti:

"mielipide kysytään kaikesta, mutta mikä vaikutus sillä on? Arkisiin asioihin, kuten ruokaan ja hankintoihin, voi vaikuttaa. Mut jos on suhun itseensä kohdistuva asia, joku toinen päättää sen puolesta."

Nuoren osallisuus

4.4.3 Nuorten oikeuksien turvaaminen lasten- kodissa

Nuoren asemaa ja oikeuksia koskevia näkökulmia ja oma-
valvontaa tarkasteltiin esimerkinomaisesti joidenkin nuo-
rille kuuluvien tärkeiden oikeuksien ja niiden toteutumisen
turvaamisen kautta.

Kuvassa 5 on konkretisoitu sitä, että nuoren oikeuksien
turvaaminen lastenkodissa tapahtuu lähtökohtaisesti kah-
densuuntaisesti sekä vuorovaikutuksessa nuoren ja muiden
toimijoiden kanssa. Nuori on tällaisessa lähestymistavassa
osallinen ja lastenkodin toimija. Hän kykenee vaikuttamaan
oikeuksiensa toteutumiseen tilannekohtaisesti ikänsä ja ke-
hitystasonsa huomioiden. Muilla toimijoilla on puolestaan
nuoreen nähden valta ja vastuu. Heidän tulee määritellä
nuoren itsemääräämisoikeuden alaa aina, kun se on sekä
nuoren oikeuksien toteutumisen että niiden turvaamisen
kannalta tarpeen.

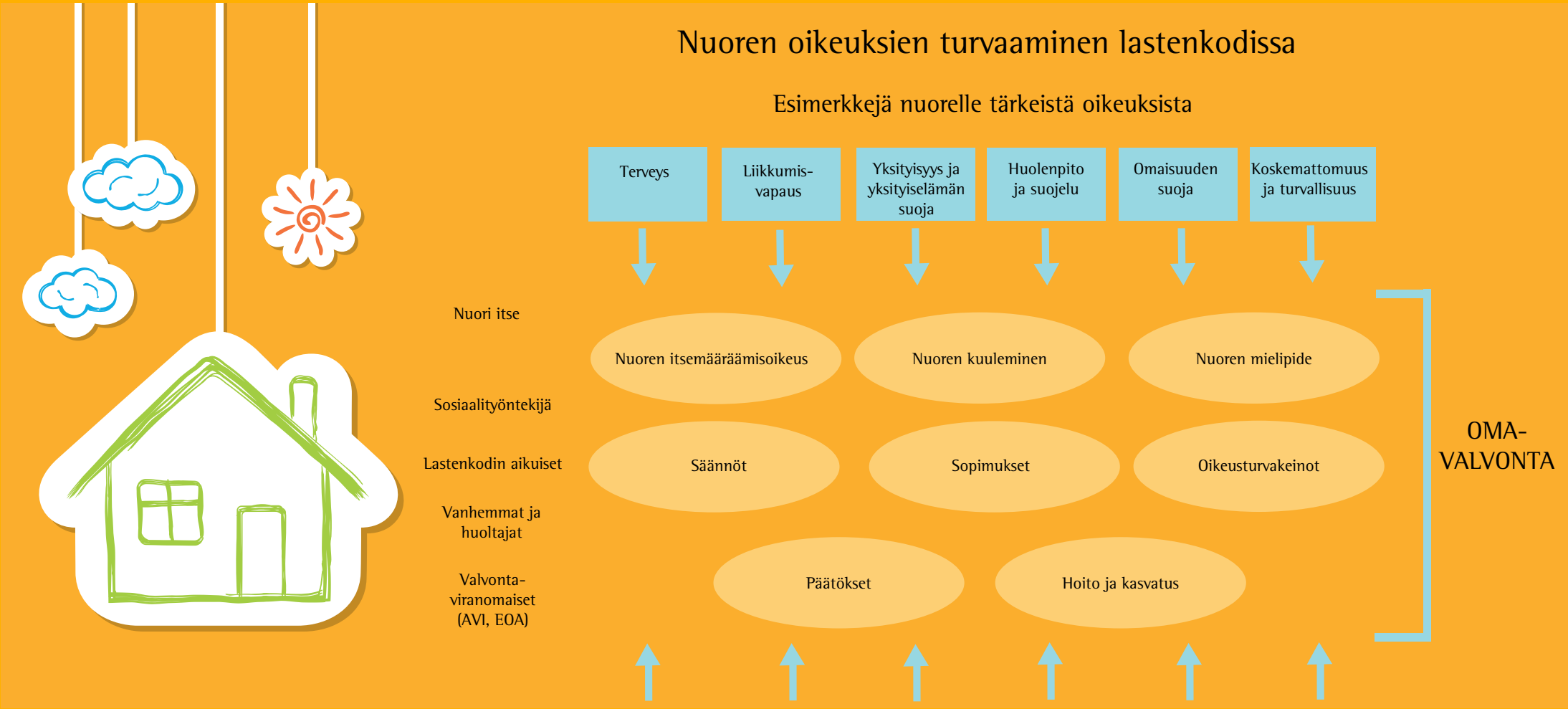
Ryhmätyöskentelyssä mukana olleille nuorille oli tuttua
esim. se, että jotain toimenpidettä perusteltiin nuoren oikeu-
della huolenpitoon tai terveyteen. Tässä yhteydessä jatkettiin
keskustelua tiedon merkityksestä erityisesti siitä näkökulmas-
ta, että nuorelle tulee tarjota riittävästi ja ymmärrettävällä
tavalla tietoa esim. toimenpiteiden perusteluista.

Nuoret toivat esim. esiin, että

*"lastensuojelulaki on monimutkainen. Nuorille pitäisi
valistaa enemmän, mitkä ovat nuoren oikeudet ja selkeäm-
min kirjoitettu kuin lastensuojelulain pykälät".*

*"tietämättömyys herättää sellaisen ajatuksen, että työn-
tekijät ovat mielivaltaisia".*

*"nuorilla ei ole tietoa tarpeeksi oikeuksista tai lastenkodin
toiminnasta – niitä pitäisi miettiä enemmän yhdessä".*

4.4.4 Nuorten palaute työskentelystä

Lopuksi keskustelimme nuorten kanssa ja kysyimme heidän mielipiteitään tämäntyyppisestä tavasta hahmottaa omavalvontaa. He pitivät tärkeänä ja merkityksellisenä keskustelua nuorten oikeuksista, lastensuojelulain avaamista ymmärrettävällä tavalla ja tiedon saantia.

Nuoret antoivat esim. seuraavan vinkin:

"lastenkodin työntekijä voi mennä vaikka kahden kesken keskustelemaan nuoren kanssa ja käydä asian läpi perusteellisesti ja vaikka näyttää siihen liittyviä lain pykälää".

Nuorten välitön palaute työskentelymuodosta oli positiivista. He sanoivat pitäneensä sitä hyödyllisenä ja puhettamme työskentelyn sisällöllisistä asioista ymmärrettävänä.

4.5 Prosessin ja sisällön kuvaus

Edellä kuvattu prosessi ja omavalvonnan tarkastelu osana lastenkotitoimintaa yhdessä lastenkodin nuorten ja työntekijöiden kanssa on mahdollistanut sijaishuoltoa koskevien peruskysymysten pohdinnan. Se on pakottanut miettimään, miten lastenkotitoiminnan ydintä voisi kuvata etenkin nuorille ymmärrettävällä tavalla.

Hankkeen aikana kertyneen kokemuksen pohjalta voidaan todeta, että omavalvontasuunnitelman tutkiskelu ja kehittäminen yhteistyössä lastenkodin nuorten ja työntekijöiden kanssa voi auttaa rakentamaan yhteistä ymmärrystä esim. lastenkodin toiminnasta ja toimintatapojen perusteista.

Se voi edesauttaa yhteisen kielen löytämistä. Sillä, miten

asioita ilmaistaan ja miten niistä puhutaan, on väliä. Se vaikuttaa asioiden hahmottamiseen ja ymmärtämiseen. Nämä asiat ovat yhteydessä kokemuksiin osallisuudesta.

Erityiskiitos nuorille lupautumisesta omavalvontasuunnitelman tarkasteluun ja kehittämiseen: työskentely kanssanne oli todella antoisaa!

5.

Lopuksi

Opas julkaistaan tilanteessa, jossa omavalvonnan ongelmat ovat tulleet laajasti esiin erilaisissa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Haluamme korostaa, ettei omavalvonta tule koskaan olemaan riittävä ainoana valvonnan keinona lastenkodin kaltaisessa toimintaympäristössä, eikä sen tule missään tapauksessa korvata viranomaisvalvontaa. Pidämme kuitenkin tärkeänä sen kehittämistä jatkossakin.

Ensinnäkin: omavalvonta on vahvasti sementoitu ole-massa olevaan lainsäädäntöön, joten sen toteuttaminen on ajankohtaista tulevaisuudessakin.

Toiseksi: sen avulla voidaan parhaimmillaan estää epä-kohtien syntymistä.

Kolmanneksi: sen ytimessä on oman toiminnan tarkastelu asiakkaiden tarpeiden näkökulmasta. Siksi on tärkeää, että asiakkaat – tässä tapauksessa lastenkodin lapset ja nuoret – otetaan mukaan omavalvonnan kehittämiseen. Samalla voidaan yhteisesti tarkastella hyvän hoito- ja kasvatustyön ydintä: sitä, mitä lasten ja nuorten hyvä sekä heidän lakisääteisiä oikeuksiaan kunnioittava kohtelu on juuri meidän lastenkodissamme ja miten turvaamme sen toteutumisen.

Opas voi auttaa lastenkotien työntekijöitä valmistautu-maan vuoden 2020 alusta tuleviin lastensuojelulain muu-toksiin (542/2019) ja niiden toimeenpanoon. Niiden myötä lastensuojelulaitoksille tulee velvoite hyvää kohtelua koske-van suunnitelman laatimiseen (61 b §). Sitä koskeva säädös velvoittaa, että suunnitelma laaditaan yhdessä lasten kans-sa. Sen tulee sisältää mm. tiedot niistä toimenpiteistä, joil-la yksikössä olevien lasten itsemääräämisoikeutta tuetaan, tavanomaiseen kasvatukseen liittyvät säännöt ja käytännöt

sekä kuvaus yleisistä toimintatavoista rajoitustilanteissa ja sen jälkeen.

Lainvalmistelijoiden mukaan työntekijöiden ja lasten yh-teisellä suunnittelulla voidaan vähentää rajoitusten käytön tarvetta, ja suunnitteluprosessi voi parhaimmillaan toimia yhteisenä avoimena kasvatuksellisenä keskusteluna. Suunni-telma pyrkii luomaan avoimuutta ja yhteisymmärrystä yhtei-sistä säännöistä. (Parsons 2019.) Tämänäköisiin tavoitteisiin on pyritty myös tässä julkaisussa kuvatussa työskentelypro-sessissa.

Loppuun on koottu vinkkejä nuorille ymmärrettävän oma-valvontasuunnitelman laatimiseksi lastenkodissa. Näiden laatimisessa olemme peilanneet kokemuksiamme suhteessa niihin kysymyksiin, joiden edessä olimme uuden suunnitelman kirjoittamisen alkuvaiheessa (kohta 4.3.).

1. Valmius: Omavalvonnan ja omavalvontasuunnitelman kehittäminen edellyttää lastenkodin työntekijöiden valmiutta tarkastella toimintaansa yhdessä lasten ja nuorten kanssa. Siihen voi kutsua mukaan myös muita toimijoita, kuten nuorten asioista vastaavia sosiaalityöntekijöitä sekä nuorten läheisiä.

2. Nuoret mukaan: On välttämätöntä ottaa nuoret mukaan luomaan yhteistä ymmärrystä lastenkotitoiminnan kuvauksesta. Miten he esim. haluavat itseään ja kohteluaan kuvattavan?

3. Sisällön kuvauksen tason hahmottaminen: Oma-valvontasuunnitelmaan sisältyvien asioiden käsittelyssä on hyvä tunnistaa yksilö- ja yhteisötason väliset suhteet. Kyseessä ei ole nuorikohtainen suunnitelma vaan lastenkodin toimintaa yleisemmin konkretisoiva kuvaus. Samaan aikaan yksittäisen nuoren tulisi voida hahmottaa siinä kuvatut asiat suhteessa omiin kokemuksiinsa saamastaan hoidosta ja kasvatuksesta. Jos omavalvontasuunnitelmassa kuvatut asiat ovat hyvin abstrakteja ja esim. lakipykälien toistamista, nuoren voi olla hankala muodostaa niiden pohjalta yhteyttä omakohtaisiin kokemuksiinsa. Näiden seikkojen purkaminen edellyttää asioiden yhteistä pohdintaa.

4. Turvallisuuden ja luottamuksen vahvistaminen: Turvallista ja luottamukseen perustuvaa lastenkotitoimintaa luodaan toimijoiden yhteiseen ymmärrykseen perustuen. Lastenkotitoiminnan kuvauksen tulee pohjautua oikeanlaiseen tietoon siten, että toimijoiden on mahdollista hahmottaa asiat samankaltaisesti, mikä estää väärinkäsitysten syntyä. Avoin ja läpinäkyvä asioiden käsittely ja kuvaus estää parhaimmillaan epäkohtia ja luo pohjaa luottamuksellisten suhteiden rakentamiselle.

Lähteet

- Hipp, T. & Palsanen, K. toim. (2014) Lasten osallistumisen etiikka – Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf
- Hoikkala, S. & Kojo, R. & Tervo, J. & Aaltonen, T. (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Työpaperi 19/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132271/URN_ISBN_978-952-302-855-5.pdf?sequence=1
- Husso, R. & Henriksson, M. (2019) Omavalvonta on asiakas- ja potilasturvallisuustyön perusta. Blogi 6.5.2019. <https://www.valvira.fi/-/omavalvonta-on-asiakas-ja-potilasturvallisuustyon-perusta>
- Kotkas, T. (2016) From Official Supervision to Self-monitoring: Privatizing Supervision of Private Social Care Services in Finland. Social Policy and Administration 50 (5), 599–613.
- Kotkas, T. (2013) Viranomaisvalvonnasta omavalvontaan: yksityisten sosiaalipalveluiden valvonta – keinojen murros. Lakimies 4/2013, 720–733.
- Kuoppala, T. & Säkkinen, S. (2018) Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti 17/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen virallinen tilasto. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&ti-sAllowed=y
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta (542/2019)
- Laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011)
- Lastensuojelulaki (417/2007)
- Nykänen, E. & Kovasin, M. & Liukko, E. & Blomqvist, P. & Krohn, M. & Ahola, S. & Nurmi-Koikkalainen, P. & Jonsson, P. M. (2017) Vaikuttava valvonta osana sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 29/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. http://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/29_vaikuttava-valvonta-osa-na-sosiaali-ja-terveydenhuollon-uudistusta.pdf/ffe32373-6827-4ce2-a22a-60469ffff2c9?version=1.0
- Parsons, A. (2019) Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020. Esitys Lastensuojelun neuvottelukunnan kokouksessa 7.5.2019.
- Penttinen, E. & Juntunen, R.-L. (2017) Omavalvonta lastensuojelulaitoksissa. Aluehallintovirastojen julkaisuja 37/2017. Hämeenlinna: Etelä-Suomen aluehallintovirasto.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)
- Valvira (2014) Yksityisten sosiaalipalvelujen ja julkisten vanhuspalvelujen omavalvontasuunnitelman sisältöä, laatimista ja seuranta koskeva määräys. Määräys 1/2014. Dnro 3344/05.00.00.01/2014.
- Valvira (2012) Omavalvonta yksityisissä sosiaalihuollon palveluissa (julkaistu 30.4.2012) <http://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/omavalvonta>
- Vario, P. & Barkman, J. & Kiili, J. & Nikkanen, M. & Oranen, M. & Tervo, J. (2012) "Suojele unelmia, vaali toivoa". Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- YK:n lapsen oikeuksien komitea (2011) CRC/C/FIN/CO/4.

YK:n lapsen oikeuksien komitea, 57. istunto.

Komitean loppupäätelmät Suomen 4. määräaikaisraporttiin.

YK:n sijaishuollon ohjeet (2010) Lastensuojelun Keskusliiton suomennos: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/sijaishuollon_ohjeet_fi-nal-1.pdf Alkuperäinen: Guidelines for Alternative Care (2010) YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/RES/64/142, 24.2.2010. http://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf

